

קרח שפקח היה מה ראה לשטות זו

במדבר רבה פרשה יח סימן ח – עינו הטעתו

"זאת עשו קחו לכם מחתות ותנו בהן אש ושימו עליהם קטורת לפני ה' מחר" - מה ראה (משה) לומר כן? אמר להם: בדרכי הגויים יש טעויות הרבה, יש נימוסים הרבה וכומרים הרבה, כולן מתקבצין בבת אחת. ואנו אין לנו אלא ה' אחד ותורה אחת ומשפט אחד ומזבח אחד וכהן גדול אחד. ואתם מאתים וחמישים איש מבקשים כהונה גדולה? אף אני רוצה בכך ...¹ אמר להם משה: הרי אני אומר לכם שלא תתחייבו! מי שיבחר מכם יצא חי וכולכם אובדים, רב לכם בני לוי! ... לא טיפשים היו שכך התרה בהם וקבלו עליהם לקרב? וקרח שפקח היה מה ראה לשטות זו?² אלא עינו הטעתו ראה שלשלת גדולה עומדת הימנו שמואל ששקול כמשה ואהרן ... אמר: אפשר הגדולה הזו עתידה לעמוד ממני ואני אדום (אשתוק)? ולא ראה יפה, לפי שבניו עשו תשובה ועומדת להם ומשה היה רואה יפה. לכך נשתטה לבוא לאותה חוקה ששמעו מפי משה שכולם אובדים ואחד פלט: "והיה האיש אשר יבחר ה' הוא הקדוש".³

שמות רבה פרשה טז סימן ד – שמואל הוא מצאצאי קרח

בוא וראה כמה בין משה לשמואל! משה היה נכנס ובא אצל הקב"ה לשמוע הדבור, ואצל שמואל היה הקב"ה בא, שנאמר: "ויבא ה' ויתיצב ויקרא שמואל שמואל". למה כך? אמר הקב"ה: בדין ובצדקה אני בא עם האדם. משה היה יושב ומי שהיה לו דין בא אצלו ונידון, שנאמר: "וישב משה לשפוט את העם..." (שמות יח ג).⁴ אבל שמואל היה טורח בכל מדינה ומדינה ושופט את ישראל כדי שלא יצטערו לבוא אצלו, שנאמר: "והלך מדי שנה בשנה וסבב בית אל ... ושפט את ישראל". אמר הקב"ה: משה שהיה יושב במקום אחד לדון את ישראל, יבוא אצלי לאוהל מועד לשמוע הדבור. אבל שמואל שהלך אצל ישראל בעיירות ודן אותם, אני הולך ומדבר עמו.⁵

מסכת ברכות דף י עמוד ב – שמואל לא נהנה מכלום

"ונשים לו שם מטה ושולחן וכסא ומנורה" (מלכים ב ד י). אמר אביי ואיתימא רבי יצחק: הרוצה ליהנות - יהנה כאלישע, ושאינו רוצה ליהנות אל יהנה כשמואל הרמתי שנאמר: "ותשובתו הרמתה כי שם ביתו" (שמואל א ז יז) ואמר רבי יוחנן: שכל מקום שהלך שם - ביתו עמו.⁶

¹ ראו מדרש זה במלואו במקור שם.

² מניין באמת שקרח היה פקח? אולי פשוט מהעובדה שהיה עשיר ... (בשם מחותני עמוס חכם), ואם כך, אפשר שמכאן מקור לביטוי "אם אתה כל כך חכם למה אתה לא עשיר"? ואפרופו ביטויים מסוג זה ומקורם, ראו רש"י על הפסוק: "כי לחמנו הם" מפרשת השבוע שעבר שהוא כנראה מקור הביטוי: "לאכול אותו כמו פרוסת לחם (עוגה)". כל זה, על דרך החידוד.

³ קרח היה בטוח ש"לי זה לא יקרה". מתוך מאתיים וחמישים איש ואהרן, אני הוא שאבחר. איך אדם נבון ופקח יכול לחשוב כך? ובלשון המדרש: קרח שפקח היה מה ראה לשטות זו? תשובת המדרש: "עיניו הטעתו". ומה הטעות שראתה עינו? שעתיד לצאת ממנו שמואל ולכן יש לו "זכות בנים" (על משקל "זכות אבות"). ואם כך אולי באמת ראוי קרח להיות הנבחר? תשובת המדרש: שבניו עשו תשובה. תשובה זו של המדרש היא קצת על דרך הפלפול והמלכוד. בניו של קרח עלו לגדולה משום שעשו תשובה. ולמה הוצרכו לעשות תשובה? משום שקרח חטא. והוא חטא משום שראה את בניו בגדולתם ... נחפש תשובה נוספת.

⁴ והמשך הפסוק שם מתאר את התור הארוך שהשתרך לפני בית דינו של משה: "ויַעֲמַד הָעָם עַל מֹשֶׁה מִן הַבֶּקֶר עַד הָעֶרֶב". ואפשר אולי להוסיף גם את הפסוק המקביל מספר דברים א יז: " ... וְהִדְבֵּר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תִּקְרְבוּן אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי". אבל באמת, יש הבדל בין חניית ישראל במדבר שהיו כולם באזור קרוב ומתחם אחד ובין התנחלותם בארץ במקומות מרוחקים; ואי לכך הביקורת על משה אולי איננה צודקת. מה גם שניתן לבקר את שמואל מדוע הוא חוזר על השגיאה של משה שעליה יתרו מוכיח אותו, ומחזיק את כל המשפט על כתפיו? מדוע איננו ממנה שופטים אזורים? מדוע צריכים בני העיירות והכפרים לחכות לפעם הבאה שהשופט שמואל יגיע למחוזם? כך או כך, המדרש רוצה לשבח את שמואל שטרם "לצאת לשטח" ולא ישב ספון באוהל, בשילה או בגלגל, וחיכה שיבואו אליו למשפט. ואולי הכל מכוון לתקופתו של הדרשן שרוצה לעקוץ את דיני תקופתו. ראו תוספתא שקלים פרק א הלכה א ששלוחי בית הדין יוצאים לתקן את הדרכים והרחובות ולחפור שיחין ומערות וכן בגמרא בבא בתרא פט ע"א שבת יד יצאין לבדוק ולתקן משקלות ומידות.

⁵ רבו המדרשים המשווים את שמואל למשה. רובם מתבססים על הפסוק בירמיהו טו א: "אם יעמד משה ושמואל לפני ועל הפסוק בתהלים צט ו: "משה ואהרן בכהונו ושמואל בקראי שמו". ראו למשל תנחומא פרשת כי תשא: "משה שמש את ישראל במצרים ובמדבר מ' שנה ויהי ק"כ שנה, ושמואל כל ימי חייו שנים וחמישים וסבל משאן וטרחן של ישראל ושקלן הכתוב כאחד שנאמר: משה ואהרן בכהונו ושמואל בקראי שמו". אבל כאן שמואל אפילו עדיף על משה. אז אולי קרח באמת צודק!

⁶ גמרא זו נדונה הרבה בראשונים ובספרות השו"ת וההלכה, מתי מותר לתלמידי חכם לקבל כיבוד ומתנות ומתי לא. ראו פירוש רמב"ם למסכת אבות פרק ד (הפרק של שבת זו) משנה ו: "כי אלישע לא היה מקבל ממון מבני אדם, כל שכן שלא היה מטיל עליהם ומחייבם בחוקים, חלילה לה' מזה, ואמנם היה מקבל הכיבוד בלבד, כגון שיארחו איש אחד, והוא בדרך, נוסע, וילון אצלו ויאכל אצלו בלילה ההוא או ביום, וילך לעסקיו. ושמואל לא היה נכנס בבית איש, ולא אוכל ממוזונו". לעומתו ראו רבינו יונה: "ומה שאמרו חכמים [ברכות י' ע"ב] הרוצה ליהנות יהנה כאלישע זה המטיל מלאי לכיס תלמידי חכמים ששכרן מרובה ומותר". וזה נושא נכבד שיש לדון פה בפעם אחרת. נחזור לענייננו. אם נחבר גמרא זו עם שמות רבה לעיל, שמואל לא רק נודד מעיר לעיר והולך אל העם, אלא

שמואל א פרק יב פסוק ג – שמואל בעקבות משה

הנני ענו בי נגד ה' ונגד משיחו את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי ואת מי עשקתי את מי רצותי ומיד מי לקחתי כפר ואעלים עיני בו ואשיב לכם.⁷

במדבר רבה יח י – משה בשיטת שמואל

"לא חמור אחד מהם נשאתי" (במדבר טז טו) - מה שהיה דרכי ליטול לא נטלתי מהם. בנוהג שבעולם, אדם שהוא עושה בהקדש נוטל שכרו מן ההקדש. ואני בשעה שהייתי יורד מן מדין למצרים, היה דרכי ליטול מהן חמור, שבשביל צורכיהם ירדתי, ולא נטלתי.⁸

וכן שמואל הצדיק אמר: "הנני ענו בי נגד ה' ונגד משיחו את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי" - שור שהייתי מקריב עליהם לקרבן ומבקש רחמים עליהם,⁹ וכן למשווח עליהם מלך - משלי היה, שנאמר: "עגלת בקר תיקח בידך ואמרת לזבוח לה' באתי" (שמואל א טז ב).¹⁰ וכן הוא אומר: "כי זבח היום לעם בבמה" (שם ט יב)¹¹ - לא נטלתי משלהם. וכשהייתי חוזר ועושה דיניהם וצורכיהם והולך וסובב כל עירות ישראל, שנאמר: "והלך מדי שנה בשנה וסבב בית אל והגלגל והמצפה" (שם ז טז). דרך העולם, בעלי דינין הולכין אצל הדיין ואני הייתי הולך וסובב מעיר לעיר וממקום למקום וחמור שלי.¹²

מדרש תהלים (בובר) מזמור מה – נצחון בני קרח

"למנצח על שושנים לבני קרח משכיל שיר ידידות". זהו שאמר הכתוב: "דודי ירד לגנו ... ללקוט שושנים". ולא היו ניכרים, וכל מי שהיה רואה אותם אומר: קוצים הם. למה? שהיו עם קוצים. ומה דרכן של קוצים? לאש ... ובני קרח שהיו שושנים נלקטו מבין הקוצים ... קפץ הקב"ה והצילם. משל למלך שנכנס למדינה, ובאו בני המדינה לעטרו עטרה של זהב, מקובעת באבנים טובות ומרגליות. יצאו ואמרו להם: אין המלך מבקש מכם אלא עטרה של שושנים. מיד שמחו בני המדינה. כך היו בני קרח ועדתו. אמרו: הקב"ה מבקש מכם מחתות של זהב. אמר להן הקב"ה: מה לי של זהב! "לי הכסף ולי הזהב" (חגי ב ח). ואפילו הקטורת: "קטורת תועבה היא

שביתו ומזונו וכל צרכיו עמו ואינו מטריח אף אחד! שמואל אינו רק מנהיג שנוהר מליפול למעמסה על הציבור, אלא גם דיין שנוהר שלא להיות חייב לאף אחד. בבנים כאלה ניתן להתברך. וזה מה שעשה קרח! אז איפה הוא טעה? היכן בדיוק הטעתו עינו?
7 הנה הטעות של קרח: עינו הטעתו והוא לא קרא את הפטרת השבת. שמואל שהוא מצאצאיו ובו הוא משתבח, עומד לפני העם בנאום הפרידה שלו, ועורך איתם דין וחשבון דומה מאד לזה שעושה משה. ממי למד שמואל לערוך דין וחשבון כזה? ממשה. ובאיזו מטבע לשון משתמש שמואל? באותה מטבע לשון שטבע משה רבו: "לא חמור אחד מהם נשאתי ולא הרעתי את אחד מהם". ראו דבריני [לא חמור אחד מהם נשאתי](#) בפרשה זו. שמואל גם מזכיר בדבריו בפירוש את משה: "ויאמר שמואל אל העם ה' אשר עשה את משה ואת אהרן ואשר העלה את אבותיכם מארץ מצרים" (שם פסוק ו). הנסיבות אמנם קצת שונות, משה מותקף אישית ואילו שמואל נפרד מהם באופן מסודר (פחות או יותר), אבל דא עקא שמי שגרם למשה לומר זאת כאן ולא במעמד פרידה מסודר הוא קרח! זו הסתירה הפנימית בדבריו של קרח (הכל על פי המדרש כמובן) וזו טעות עינו. הוא רואה יפה את הדורות היוצאים ממנו, אבל לא רואה את דבריהם ומעשיהם במלואם. הוא לא רואה שאותו שמואל שעליו תפארתו, הוא תלמיד נאמן של משה, הוא בנה של חנה שבאה בצניעות ובשפלות רוח, הוא הנר שממשיך את הנרות שהעלו לראשונה משה ואהרן, כלשון מדרש משלי בובר פרשה לא: "טעמה כי טוב סחרה - זו חנה שטעמה טעם תפילה ... לפיכך זכתה ויצא ממנה בן שהיה זוג למשה ולאהרן, שהיו מאירין לישראל כנרות. דכתיב: משה ואהרן בכהניו ושמואל בקראי שמו. וכתיב ביה בשמואל: ונר אלהים טרם יכבה ושמואל שוכב בהיכל ה'". וכבר הרחבנו לדון על [שמואל](#) בדף נפרד בפרשה זו.

8 דברי משה בלכתו למצרים, שמות פרק ד.

9 נראה שהכוונה לקרבן ששמואל הקריב לפני המלחמה בפלשתים, ראו שמואל א פרק ז פסוק ט: "ויקח שמואל טלה חלב אחד ויעלה ויעלה עולה כליל לה' ויעק שמואל אל ה' בעד ושראל ויענהו ה'". גם קרבן זה שוודאי צרכי ציבור הוא, הקריב שמואל מכיסו.

10 בשעה ששמואל הולך למשווח את דוד, ככתוב שם: "ויאמר ה' אל שמואל עד מתי אתה מתאבל אל שאול ... מלא קרנך שמן ולך אשלקך אל ישי בית הלחמי כי ראיתי בבניו לי מלך: ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני ס ויאמר ה' עגלת בקר תקח בידך ואמרת לזבח לה' באתי". נכון ששמואל עשה זאת מפחד שאול (ראו פסחים ח ע"ב בדיון של שלוחי מצווה אינם ניזוקים), אבל עדיין הוא בשליחות ה' למשווח את דוד, ולמרות זאת כל ההוצאות היו מכיסו הפרטי. וכן הוא בקרבנות לפני המלחמה עם הפלשתים.

11 מקודם בהמלכת דוד וכאן בהמלכת שאול. לא ברור מנין לקח הדרשן שגם זבח זה היה מכיסו הפרטי של שמואל, אך ראו פירוש רד"ק שמתעכב על כך שהיה זה בשעת היתר במות.

12 אין כאן חזרה על הרעיון שבשמות רבה לעיל ששמואל הולך מעיר לעיר בעוד שמשה יושב וממתין שיבואו בעלי הדין אליו. המוטיב כאן הוא ההשוואה בין הליכתו של משה ממדין למצרים ובין הליכתו של שמואל מעיר לעיר לשפוט את ישראל. בשני המקרים סביר לכל הדעות שכלי התחבורה (החמור, רכב השרד) יהיה משל הציבור. ובכל זאת, גם משה וגם שמואל מסרבים. נראה שבמחלוקת בין שמואל לאלישע (הגמרא בברכות לעיל), משה מצטרף לשיטתו של שמואל (או ההפך, שמואל קיבל את שיטתו ממשה). גם אזכור הדברים איננו כל כך שונה. אמנם, כאמור לעיל, משה עושה זאת כאשר הוא מותקף אישית בעוד ששמואל עושה זאת כאשר הוא מעביר את התפקיד, אבל גם אצל שמואל לא חסר כעס והבעיה שהבנים לא ממשיכים. ראו הפטרת השבת.

ל"י (ישעיה א ג). אלא מה אני מבקש? שושנים! אמרו בני קרח: אנו שושנים. אמר להם הקב"ה: ניצחתם, שנאמר: "למנצח על שושנים לבני קרח".¹³

שבת שלום
וקיץ טוב
מחלקי המים

¹³ קרח טעה אישית ובשעתו, אבל צדק לדורות. בניו אכן זכו להיות מהמשוררים החשובים של ספר תהלים והם היודעים שמה שהמלך - הקב"ה - באמת רוצה זה לא כסף וזהב ואפילו לא קטורת, אלא שושנים ("אל תקרי שושנים אלא ששונים" - משננים את הלימוד, שבת פח ע"ב ועוד רבים). ראו דברינו [ובני קרח לא מתו](#) בפרשה זו. ואולי זיכה קרח את הדורות כולם שהרי "אין לך דור שאין בו כשמואל" (בראשית רבה נו ז). ובכך זכה קרח יותר ממשה שבניו עבדו עבודה זרה (שופטים יח ל). ראו דברינו [פסל מיכה](#) במיוחדים. עינו של קרח הטעתו לשעתו, אבל פקח היה לדורות ...